

JOURNAL OF RESEARCH
IN EDUCATION AND SOCIETY
EĞİTİM VE TOPLUM
ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
e-ISSN:2458-9624

Cilt: 8 Sayı: 2 Sayfa Aralığı: 362-377 e-ISSN: 2458-9624 DOI: 10.51725/etad.1008850

RESEARCH

Open Access

ARAŞTIRMA

Açık Erişim

Dijital Yerlilerin Gözünden Dijital Okuryazarlık

Digital Literacy through Digital Natives' Eyes

Ayşe Özaydın, Orhan Kumral

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, dijital okuryazarlığa dönük farkındalığı, dijital yerlilerin gözünden anlamaya çalışmaktır. Nitel yöntem kullanılarak yapılan araştırma, bütüncül tek durum çalışması ile desenlenmiştir. Çalışma grubunda 8-10 yaş aralığında olan 6 katılımcı bulunmaktadır. Araştırmanın geçerliği ve güvenilirliğini sağlamak için araştırmacılar arası uyum katsayısı hesaplanmış, araştırmacı çeşitlenmesi, uzman görüşü alma ve katılımcı teyidi yöntemleri kullanılmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre katılımcılar, kendilerini dijital araçları kullanma konusunda yeterli görmektedirler. Dijital kaynakları daha çok eğitim, oyun oynamak, eğlenmek, video izlemek ve iletişim kurmak amacıyla kullanmaktadırlar. Katılımcılar dijital kaynaklarda karşılaştıkları bilgilerin doğruluğunu ayırt etme, güvenli dijital ortamları tercih etme ve kişisel bilgilerin paylaşılması gerektiğine yönelik farkındalığa sahip olduklarını belirtmişlerdir. Ancak; güvenli ortamları sorgulama, güvenli ortamları oluşturma noktasında yetersiz kaldıkları anlaşılmaktadır.

ABSTRACT

The aim of this study is to understand the awareness of digital literacy, through digital natives' eyes. This research was carried out qualitatively as a holistic single case study. There are six participants in the 8-10 age range in workgroup. The validity and reliability of the research were used calculating percentage of inter-research agreement method and expert opinion method and participant confirmation method. According to the results of the research, the participants consider themselves competent in using digital tools. They use digital resources to education, play games, have fun, watch videos and communicate. Participants stated that they have an awareness about the fact that the information they encounter in digital sources should be distinguished from the accuracy, that secure digital media should be preferred and that personal information should not be shared. However, it is understood that they are inadequate in querying and creating safe environments.

Yazar Bilgileri

Ayşe Özaydın

Doktora Öğrencisi, Pamukkale
Üniversitesi, Denizli, Türkiye
aayseozaydin@gmail.com

Orhan Kumral

Doç. Dr., Pamukkale
Üniversitesi, Denizli, Türkiye
okumral@pau.edu.tr

Makale Bilgileri

Anahtar Kelimeler

Dijital yerli
Dijital okuryazarlık
Z kuşağı
Dijital çağ
Durum çalışması

Keywords

Digital native
Digital literacy
Generation Z
Digital era
Case study

Makale Geçmişi

Geliş: 12/10/2021

Kabul: 14/12/2021

Atıf için: Özaydın, A. ve Kumral, O. (2021). Dijital yerlilerin gözünden dijital okuryazarlık. *JRES*, 8(2), 362-377.
<https://doi.org/10.51725/etad.1008850>

Etik Bildirim: Bu çalışma Pamukkale Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'nun 06.10.2021 tarih ve 68282350/22021/G018 sayılı onayı doğrultusunda gerçekleştirilmiştir.

Giriş

Teknolojinin gelişim serüvenine bakıldığında buharlı makinenin icadı, dünyayı sarsan büyük bir devrim olarak göze çarpmaktadır. Ardından motorlu ve elektrikli araçların kullanılması, sonrasında ise bilgisayar ve internet teknolojileri ile akıllı sistemler ve yazılımların kullanılmaya başlanması, insan yaşamındaki önemli dönüm noktalarını oluşturmuştur. Gelecekte de bu hızlı değişimin devam etmesi ve insanların teknolojiyle daha yakın ilişki içerisinde olması beklenmektedir (Demir, 2018). İnsan gücünün yerini makinelerin almasıyla teknoloji insanoğluna yardımcı bir araç haline gelmiştir. Her an yenilenen bu araçlar günümüzde neredeyse hayatın her alanında kullanılmaktadır. Özellikle iletişim teknolojileri sayesinde istenen bir bilgiye saniyeler içerisinde birçok platformdan ulaşılabilmekte, dergiler, gazeteler ve kitaplar dijital ortamlardan okunabilmektedir. Zaman ve mekândan bağımsız bir şekilde bilgi elde edilebilmekte, günlük hayatın alışveriş ve ödemeler yapma gibi birçok ihtiyacı teknolojiye dayanarak karşılanabilmektedir. Şeker'in (2005) de belirttiği gibi sanayi toplumundan teknoloji toplumuna geçişle beraber teknoloji alanında meydana gelen büyük gelişmeler, dijital cihazların kullanılması ve bilgiye istenilen anda, istenilen yerden ulaşabilmesi bireyleri ve toplumları birbirine iyice yaklaştırarak dünyayı herkesin tanıdığı küçük bir köy haline getirmektedir.

Teknolojide meydana gelen değişimler, aynı zamanda dijital bir dünya yaratmıştır. Bu nedenle günümüz toplumu, teknoloji toplumu veya bilgi toplumu olarak adlandırılmaktadır. Bu toplumun üyelerinin dijitalleşmeyi temel alan dünyaya uyum sağlayabilmesi ve dijital kaynakları kullanabilecek yeterliliğe sahip olması beklenmektedir (Onursoy, 2018). Eskiden avcı ve toplayıcı olan toplum, günümüzün dijital toplumu yani gerçek dünyanın sanal bir dünya ile harmanlandığı Toplum 5.0 haline gelmiştir. Toplum 5.0 yalnızca sanayi ve ekonomi gibi alanları etkilememekte eğitim-öğretim de dâhil toplumu oluşturan her yapı taşını yakından ilgilendirmektedir. Toplum 5.0'ı kapsayan eğitim bireylerdeki yaratıcılığın gelişimini destekleyen, Bilgi ve İletişim Teknolojileri okuryazarlığını ve yaşam boyu eğitim düşüncesini kazandıracak bir eğitim anlayışını içermektedir. Bu durum da doğrudan toplum 5.0'ın yetiştirdiği çocukların dijital okuryazar bireyler olmasını gerekli kılmaktadır (Karabacak ve Sezgin, 2019).

Bu değişimlere uyum sağlanabilmesi için ayrıca bilgisayar, tablet, televizyon, telefon gibi teknolojik araçların bireyler tarafından etkili bir şekilde kullanılabilir olması da gerekmektedir. Bireylerin bu yetkinliklere sahip olması, alan yazında, okuryazarlık kavramıyla açıklanmaktadır (Direkçi, Akbulut ve Şimşek, 2019). Okuryazarlık kavramı akla ilk gelen temel eğitim düzeyinde okuma-yazma becerilerini kazanma durumunun ötesinde, üst düzey zihinsel süreçlerin kullanımını gerektiren, iletişim, işbirliği, problem çözme, teknolojiyi kullanma, değişen teknolojiyi anlayabilme gibi becerileri içine alan bir kavram, yaşam boyu devam eden bir süreçtir (Aşıcı, 2009; Uzun ve Çelik, 2020). Okuryazarlık doğru-yanlış bilgiyi ayırt edebilme, bilginin gerçekliğini sorgulama, bilgiyi zihinde şekillendirip ifade edebilme, bilgiye yeni ve bireysel anlamlar katabilme, bilgiyi aldıktan sonra davranışa dönüştürebilme ve sistemleri kullanabilmek için gerekli donanıma sahip olma olarak da tanımlanabilir (Önal, 2010). Bu tanımlardan hareketle çeşitli okuryazarlık türlerinden bahsedilebilir.

"Bilgi okuryazarlığı bilgi ihtiyacını çözmek için çeşitli bilgi kaynaklarına erişme ve bunları kullanma yeteneğini" ifade ederken "Medya okuryazarlığı, medya üzerinden sunulan tüm materyallerin hazırlanış süreçlerini ve materyalleri eleştirel bir gözle okuma, topladığı bilgileri alternatif format ve ortamda sunma ve yayınlama becerilerini" ifade etmektedir (Uzun ve Çelik, 2020, s. 1137). Bu okuryazarlık türlerini içine alabilen, doğru bilgiyi elde etme, bunu yaparken teknolojik araçları uygun bir biçimde kullanabilme, dijital kaynaklardan arama yapabilme, ulaşılan bilgileri

kategorize edebilme, zihninde anlamlandırabilme, bilgilerin doğruluğunu değerlendirebilme becerileri ise dijital okuryazarlık becerisi olarak adlandırılmaktadır (Direkçi vd., 2019; Ng, 2012).

Eshet-Alkalai (2004) ise dijital okuryazarlığı, dijital bir dünyada hayatta kalmayı başarmak olarak tanımlamış ve dijital okuryazarlığın beş okuryazarlık türünü içerdiğinden bahsetmiştir. Bunlar: (1) Görselleri okumayı ve düşünme becerilerini kullanmayı içeren görsel okuryazarlık. (2) Bireyin sahip olduğu ön bilgileri, elindeki nesnelere yeni olgular ve nesnelere ile birleştirme, dijital araçları bu amaçla kullanabilme becerilerini içeren üretici-yaratıcı okuryazarlık. (3) Bilgiler arasında geçiş yapabilme, bilgileri uzamsal ilişkiler, zihinsel modeller, kavram haritaları ve diğer soyut temsil biçimleri ile ifade edebilme becerilerini içeren dallanma okuryazarlığı. (4) Web tabanlı bilgileri etkili bir şekilde arama, bulma ve eleştirel biçimde bakabilme, okuyabilme becerilerini içeren bilgi okuryazarlığı ve (5) çevrimiçi satın alma, çevrimiçi aldatmaca, tehdit ve virüslerden kaçınma, bunu yaparken eleştirel ve analitik tavrı benimseme becerilerini içeren sosyo-duygusal okuryazarlıktır.

Ng (2012), araştırmasında dijital okuryazar olmanın teknik, bilişsel ve sosyo-duygusal olmak üzere üç boyutu olduğundan bahsetmektedir. Teknik boyut, günlük faaliyetlerde kulaklıklar, hoparlörler, akıllı tahtalar, tabletler, YouTube gibi sosyal medya araçları veya web sayfaları gibi bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanmak için gerekli olan teknik ve işlevsel becerilere sahip olmayı ifade etmektedir. Bilişsel boyut ise eleştirel düşünme, dijital bilgiyi işleme, değerlendirme, oluşturma, dijital kaynaklardan yararlanırken etik ve yasal konular hakkında bilgi sahibi olmayı içermektedir. Son olarak sosyo-duygusal boyut, bilgi ve iletişim teknolojileri ile iletişim kurmak, sosyalleşmek, öğrenmek için uygun dili seçerek sorumlu bir şekilde kullanabilmeyi, kişisel bilgileri olabildiğince gizli tutarak bireysel güvenliğin ve mahremiyetin korunması için gerekli olanları, herhangi bir tehdit ile karşılaştığında bununla nasıl başa çıkılacağını bilmeyi, yazılı, görsel, sözlü, multimedya araçlarını karşılaştırmalı olarak inceleyebilmeyi, eleştirel bakabilmeyi, yazılı materyallerden, videolardan ve görsellerden elde ettiği bilgileri değerlendirebilmeyi kapsamaktadır. Özetle “dijital okuryazarlık temel seviyede teknolojiyi ve interneti kullanma becerisi ile bilgi-iletim teknolojilerinde gizlilik politikaları bilgisine sahip olmayı içermektedir” (Yay, 2019, s. 15).

Dijital okuryazarlık günümüzün dijital dünyasında önemli bir yere sahip olan ve birçok beceri, yeterlilik ve anlayışa sahip olmayı gerektiren kapsamlı bir okuryazarlık türüdür. Günümüz neslinin bilgi ve iletişim teknolojilerine geçmiş nesillere göre daha aşına oldukları bilinen bir gerçektir. Hatta günümüzde birçok ebeveyn anne karnındaki görüntülerinden başlayarak tüm gelişim süreçlerini kişisel sosyal medya hesaplarında paylaşarak çocuklarının dijital ayak izlerini oluşturmaya başlamaktadır (Yay, 2019). Böylelikle günümüz nesli daha doğmadan onlar adına oluşturulmuş, etrafları dijital ortamlarla çevrili bir dünyaya gözlerini açmaktadır. Bu nesli tanımlamak için alan yazında “Dijital yerliler” kavramı kullanılmaktadır. Prensky (2001), dijital yerlileri teknolojiye dalmış bir şekilde, bilgisayarlar, video oyunları, kameralar, dijital müzik çalarlar, cep telefonları ve dijital çağın diğer tüm araçlarıyla çevrili olan ve bunları kullanan, 1990’lı yıllardan sonra doğan, anadili dijital dil olan nesil olarak tanımlamaktadır. Bu nesil hızlı bilgi almaya alışık, aynı anda birçok görevi yerine getirmeye yatkın, metinler gibi yazılı gönderiler yerine grafikler gibi görselliği olan gönderileri tercih eden, ciddi işler yapmaktansa oyun oynamayı ve eğlenmeyi yeğleyen bir nesildir. Dijital yerliler bir işi yaparken başkalarının yardım ve yönergelerine ihtiyaç duymadan kendi kendilerine, sorgulayarak, keşfederek, dijital araçlardan yararlanarak, gerektiğinde işbirliği yaparak aktif bir şekilde öğrenen nesildir (Oblinger ve Oblinger, 2005).

Türkiye’de bu nesil ile yürütülen bir çalışmada (Kaşıkçı, Çağiltay, Karakuş, Kurşun ve Ogan, 2014), çocukların neredeyse yarısının (%45,9) 7-10 yaş arasında internet kullanmaya başladıkları

görülmüştür. Avrupa'da ise internet kullanmaya 7 yaşından önce başlayanların sayısının Türkiye'dekinin beş kat fazlası olduğu bulunmuştur. Bu nesil, zamanının çoğunu dijital araçların başında geçirmektedir. Bu araştırmaya göre, dijital yerliler üniversiteden mezun olana kadar ortalama 10.000 saatlerini dijital oyunların, 20.000 saatlerini de bir şeyler izleyerek ekran karşısında geçirmektedir. Telefon, tablet, bilgisayar, internet, mesajlaşma uygulamaları ve dijital oyunlar neredeyse dijital yerlilerin yaşamlarının ayrılmaz bir parçası halindedir (Prensky, 2001). Dijital okuryazarlık becerisini kazanmak her yaş grubu için gereklidir. Dijital araçların içerisinde dünyaya gelseler de olası zararlarının bilincinde olmayan küçük yaş grupları için daha çok gereklidir.

Dijital okuryazarlık ile ilgili alan yazında öğretmen adaylarının dijital okuryazarlık düzeylerini belirlemeye çalışan çalışmalar (Kozan ve Bulut-Özek, 2019; Ocak ve Karakuş, 2018; Özerbaş ve Kuralbayeva, 2018; Üstündağ, Güneş ve Bahçivan, 2017), yurt dışında geliştirilmiş ölçeklerin Türkçeye uyarlama çalışmaları (Hamutoğlu, Güngören, Uyanık ve Erdoğan, 2017; Üstündağ vd., 2017), üniversite öğrencilerinin dijital okuryazarlık seviyesini belirlemeye çalışan araştırma (Onursoy, 2018), dijital yerlilere dijital okuryazarlığın nasıl öğretilmesi gerektiğine yönelik çalışmalar (Kardeş, 2020; Krischner ve De-Bruyckere, 2017; Ng, 2012), anne ve babaların hem çocuklarının hem de kendilerinin dijital okuryazarlık becerilerini değerlendirdiği araştırma (Acar, 2015), öğretim programını ve ders kitaplarını dijital okuryazarlık bağlamında değerlendiren çalışma (Direkçi vd., 2019), dijital okuryazarlık seviyelerini belirlemek için ölçek geliştirme çalışmaları (Pala ve Başbüyük, 2020; Rodríguez-de-Dios, Igartua ve González-Vázquez, 2016), ilkökul düzeyindeki öğrenciler için dijital okuryazarlık rubriği geliştirme çalışması (Aydemir, Sakız ve Doğan, 2019) gibi araştırmalar mevcuttur.

Tüm bu araştırmalarla birlikte, dijital yerlilerin üniversiteden mezun oluncaya kadar ortalama 20.000 saatlerini ekran karşısında geçirdiği gerçeğinden hareketle, bu neslin dijital araçlar ile ne yaptığını, neyi niçin kullandığını, neden izlediğini bilmesi; maruz kaldıkları içeriği sorgulaması ve tüm bunlara dönük bir farkındalığa sahip olması oldukça önemlidir. Çünkü teknoloji ve teknolojik araçların insan yaşamını kolaylaştırma gibi katkısının yanında bazı tehlikeleri de vardır. Bireylerin mobil cihazları kullanamadığı anlarda korku ve kaygı yaşama veya bir topluluğa girdiklerinde iletişim kurmayı değil teknolojik cihazlarla ilgilenmeyi tercih etme, gerginlik, uykusuzluk, beslenme problemleri ve akademik başarısızlık gibi rahatsızlıklara sahip oldukları bilinmektedir (Uyanık-Aktulun ve Elmas, 2019). Çocuklar dijital ortamlarda siber şiddet, yanlış bilgilendirilme ve kötü niyetli insanların baskılarına da maruz kalabilmektedir (Pala ve Başbüyük, 2020). Bunlara rağmen bireyleri dijital ortamlardan tamamen alıkoymak mümkün değildir. Bu bakımdan bireylerin dijital kaynakların kullanılması konusunda farkındalıklarının oluşturulması önemlidir. Küçük yaşlardaki bireylerin dijital kaynaklardan bilgiye nasıl ulaşması gerektiğinin farkında olmaları, dijital kaynakların doğruluğunu sorgulayabilmeleri, güvenilir kaynakları tanıyıp kullanabiliyor olmaları, kısacası dijital okuryazarlık becerilerine sahip olmaları gerekmektedir (Ocak ve Karakuş, 2018; Uyanık-Aktulun ve Elmas, 2019).

Söz konusu gerekçelerden hareketle bu araştırmada, 8-10 yaş grubunda bulunan dijital yerlilerin dijital okuryazarlığa yönelik farkındalıklarının ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda araştırmanın problem cümlesi "8-10 yaş grubunda bulunan dijital yerlilerin dijital okuryazarlığa yönelik farkındalık durumları nedir?" şeklinde belirlenmiştir. Bu ana amaç doğrultusunda çalışmada aşağıdaki alt problemlere yanıt aranmıştır: (1) Katılımcıların bilgiye ulaşmada dijital kaynakları doğru kullanmaya dönük farkındalıkları nedir? (2) Katılımcıların bilgiye ulaşmada doğru içeriği ayırt etmeye dönük farkındalıkları nedir? (3) Katılımcıların dijital ortamlardaki zorbalığa ve şiddete dönük farkındalıkları nedir? (4) Katılımcıların dijital ortamlardaki veri gizliliği ve dolandırıcılığa dönük farkındalıkları nedir?

Yöntem

Araştırmanın Deseni

Nitel yöntem kullanılarak yürütülen bu çalışmada, bütüncül tek durum deseni kullanılmıştır. Yıldırım ve Şimşek'e (2016) göre, algıların ortaya konulmasında en iyi araştırma yöntemi nitel araştırma yöntemidir. Nitel araştırmalar, doğal ortamı içerisinde bireylerin algılarını gerçekçi, detaylı ve bütüncül bir şekilde ortaya çıkarmaya imkân vermektedir. Nitel yöntemin bir deseni olan durum çalışması ise "bireylerin deneyimlerine dayanarak kendilerini nasıl gördüklerini, bağlama göre algılarını, duygularını ve bunların altında yatan sebepleri derinlemesine sorgulamayı" (Akar, 2019, s. 147) ve ortaya çıkarmayı sağlar. Bütüncül tek durum deseninde bir tek birey, kurum veya program derinlemesine, bütünsel bir şekilde incelenebilir (Yin, 2018). Araştırmanın amacından anlaşılacağı gibi incelenmek istenen tek bir durum olduğu ve yalnızca 8-10 yaş grubundaki bireylerin gözünden ve deneyimlerinden bu durum anlaşılmasına çalışıldığı için durum çalışması desenlerinden bütüncül tek durum deseni tercih edilmiştir.

Araştırmanın Katılımcıları

Bu araştırmada amaçlı örnekleme türlerinden, tipik durum örnekleme kullanılmıştır. Amaçlı örneklem seçimi anlaşılacak istenen durumların detaylı bir şekilde anlaşılmasına ve analiz edilmesine olanak sağlar. Tipik durum örnekleme ise bir durumu tipik olarak yaşayan, o durum için ortalama/olağan olarak gösterilebilecek kişi veya kişilerin seçilmesini içeren örnekleme türüdür. Tipik durum örnekleme incelenen duruma aşina olmayan kişilerin o durum için tipik, normal olan vakaları anlayabilmesini, durumun niteliksel profilini bütüncül olarak görebilmesini sağlar (Ekiz, 2017; Patton, 2015). Değişen dünya şartları ve ilerleyen teknolojiyle beraber bireylerin dijital ortamlarla olan birlikteliği pandemi süreciyle katlanarak artmış, bireyleri dijital ortamlarla daha fazla vakit geçirmek durumunda bırakmıştır. Günümüzde neredeyse her öğrenci telefon, bilgisayar vb. gibi dijital kaynakları; internet sayfaları, eğitim siteleri, dijital oyunlar vb. gibi dijital ortamları sıradan olarak kullanmaktadır. Bütün öğrencilerin tipik olarak benzer durumları yaşaması ve dijital kaynaklara yönelik benzer ihtiyaçları taşımasından dolayı bu araştırmada tipik durum örnekleme tercih edilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu benzer özellikler taşıyan ve benzer durumları tipik olarak yaşayan, 8-10 yaş grubundaki 6 katılımcı oluşturmuştur. Katılımcıların özellikleri Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Araştırmanın Katılımcıları

Katılımcı Kodu	Cinsiyet	Yaş
K1	K	8
K2	E	8
K3	E	9
K4	K	9
K5	E	10
K6	K	10

Veri Toplama Araçları ve Süreci

Dijital yerlilerin dijital okuryazarlığa dönük farkındalıklarını belirlemek amacıyla yapılan bu araştırmada veriler yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak toplanmıştır. Görüşme formu iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde araştırmanın kapsamının açıklandığı ve katılımcıların demografik özelliklerinin belirlendiği kısım yer almaktadır. İkinci bölümde ise 6 adet açık uçlu görüşme sorusu yer almaktadır. Her soru altında katılımcıların soruyu daha iyi anlamalarına yardımcı olmak, konuya açıklık getirmek ve katılımcının görüşme sorusuna yönelik daha detaylı bilgi vermesini sağlamak amacıyla sonda sorular yer almaktadır. Görüşmeler sırasında katılımcıların ve velilerinin

onayı alınarak ses kayıt cihazı kullanılmıştır. Görüşmelere başlamadan önce katılımcılara görüşmelerin yapılacağı tarih, ortam ve saat bilgisi sunulmuş ve görüşme yapmak için önce ebeveynlerden izin daha sonra katılımcılardan randevu alınmıştır. Bir katılımcı ile kendi evinde yüz yüze, diğer beş katılımcı ile canlı bağlantı yoluyla görüşme yapılmıştır. Her bir katılımcıyla yapılan görüşme 20-35 dk. arasında sürmüştür.

Verilerin Analizi

Bu araştırmada veriler içerik analizi ile analiz edilmiştir. İçerik analizi verilerin öncelikle kodlanması, ardından elde edilen kodların anlam bütünlüğüne göre düzenlenip benzeşik kodların araştırmacı tarafından üretilen alt temalar-temalar altında toplanmasını ve okuyucunun rahatlıkla anlayabileceği şekilde sunulmasını içermektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Araştırmada görüşmelerden elde edilen verilerin kâğıda dökümü yapılmıştır. Tüm katılımcılardan elde edilen ham veriler toplam 56 sayfa tutmuştur. Daha sonra veriler araştırmacılar tarafından kodlanmış, benzer kodlar araştırmacılar tarafından oluşturulan temalar ve alt temalar altında toplanmış ve okuyucunun anlayacağı şekilde doğrudan alıntılar halinde sunulmuştur.

Araştırmanın Geçerliliği ve Güvenirliği

Çalışmada kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme formu için uzman incelemesine başvurulmuştur. Hazırlanan görüşme formu aracılığıyla bir katılımcı ile pilot görüşme yapılmış, katılımcının soruları anlayabilme durumuna göre uzman önerilerine dayalı olarak görüşme sorularındaki ifadelerde düzeltmeler yapılmıştır. Görüşmelerde ara ara katılımcının söylediklerinin araştırmacı tarafından doğru anlaşılıp anlaşılmadığı teyit edilmiştir. Görüşmelerin dökümleri yapıp kod ve temalar oluşturulduktan sonra katılımcılar ile veriler paylaşılmış ve katılımcı teyidi alınmıştır. Bu yollarla araştırmanın geçerliliği sağlanmaya çalışılmıştır. Araştırmanın güvenirliliğini sağlamak için veriler olduğu gibi okuyucuya sunulmuştur. Ayrıca veriler eş araştırmacılar tarafından incelenmiş Miles ve Huberman'ın (1994) önerdiği formül [$\text{Güvenirlik} = \frac{\text{Görüş Birliği}}{\text{Görüş Birliği} + \text{Görüş Ayrılığı}}$] kullanılarak uzlaşma yüzdesi hesaplanmıştır. Bu formüle göre araştırmacılar arasındaki uzlaşma yüzdesi 0.90 bulunmuştur.

Etik Bildirim

Bu çalışma Pamukkale Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'nun 06.10.2021 tarih ve 68282350/22021/G018 sayılı onayı doğrultusunda gerçekleştirilmiştir.

Bulgular

8-10 yaş grubunda yer alan dijital yerlilerin dijital okuryazarlığa yönelik görüşlerinden elde edilen bulgular Dijital kaynakları kullanma ve Dijital kaynaklara sorgulayıcı/ eleştirel yaklaşma olmak üzere iki ana tema altında toplanmıştır. Her tema kendi içinde alt temalara ayrılmıştır. Bulgulardan elde edilen tema ve alt temalar Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. Dijital Yerlilerin Dijital Okuryazarlığa Yönelik Görüşlerinden Hareketle Oluşturulan Temalar

Temalar	Alt temalar
Dijital Kaynakları Kullanma	Dijital Kaynakları Kullanmada Teknik Yeterlilik
	Dijital Kaynakları Amaçlı Kullanma
	İçeriğin Sorgulanması
Dijital Kaynaklara Sorgulayıcı/ Eleştirel Yaklaşma	Kullanılan Dilin Sorgulanması
	Ortamın Sorgulanması

Tablo 2’de görüldüğü gibi Dijital Kaynakları Kullanma temasının altında Dijital Kaynakları Kullanmada Teknik Yeterlilik ve Dijital Kaynakları Amaçlı Kullanma alt temaları yer almaktadır. Dijital Kaynaklara Sorgulayıcı / Eleştirel Yaklaşma teması altında ise, doğru içeriği ayırt etme açısından farkındalığı içeren İçeriğin Sorgulanması alt teması; şiddet, hakaret vb. içeren dile karşı farkındalık ve zorba ve baskıcı dile karşı farkındalığı içeren Kullanılan Dilin Sorgulanması alt teması; güvenli-güvensiz ortam açısından farkındalığı, dolandırıcılık açısından bilgilerin farkındalığı ve kişisel bilgilerin paylaşımı açısından farkındalığı içeren Ortamın Sorgulanması alt temaları yer almaktadır.

Dijital Kaynakları Kullanma

Dijital Kaynakları Kullanmada Teknik Yeterlilik

Katılımcılar dijital kaynakları kullanma konusunda kendilerini yeterli görmektedirler. Bilgisayar, tablet ve telefon gibi dijital kaynakları kullanırken herhangi birinin yardımına ihtiyaç duymadan kendi başlarına kullanabildikleri araştırmanın bulguları arasındadır. Katılımcılar ifadelerinde dijital terminolojiyi de kullanmayı [IP adresi, e-posta, link göndermek, virüs] ihmal etmemişlerdir.

“... bu konularda mesela araştırma konusunda tek başıma araştırabileceğimi düşünüyorum. Açıyorum. Google’dan araştırıyorum”(K4).

“Yeterli, yani şey bazı siteler bilgisayara virüs falan bulaştırıyor. O yüzden ben o araştırdığım şeyin kendi sitesine giriyorum. Mesela bir oyun yükleyeceğim, kendi sitesine girip öyle yüklüyorum virüs bulaşmasın diye” (K2).

“Güvenli sitelerden araştırma yapabilirim çünkü güvenli sitelerden araştırma yaparsak hiçbir şey olmaz ama güvenmediğimiz sitelerden yaparsak yanlış bir şey yapabiliriz” (K1).

“Yeterli buluyorum... işte ilk önce konu ne bunu bir anlıyorum. Ondan sonra bilgisayar, tablet veya telefondan konuyu araştırmak için bazı sitelerden o konuya bakıyorum” (K5).

Dijital Kaynakları Amaçlı Kullanma

Katılımcıların “dijital kaynakların doğru kullanmak” ifadesinden, onları bir amacı gerçekleştirmek için kullanmayı anladıkları görülmüştür. Bu amacın daha çok eğlenme (oyun oynama, film izleme, arkadaşlarıyla sohbet etme gibi) ve eğitim (merak ettiklerini araştırma, ödev yapma gibi) olduğu anlaşılmaktadır.

“Şimdi ben genelde filim izleyebiliyorum, resimlere bakıyorum. Bazen derste bilemediğim soruyu bakıyorum. Doğru kullanılması için eğitim gibi şeylerde kullanılmalıdır diye düşünüyorum. Öyle eğitim mesela, anlamadığımız sorularda... test çözebiliriz internetten, testimiz yoksa” (K3).

“Dijital kaynakları doğru kullanmak... Mesela sadece böyle bir siteye bakıp o sitedeki şeyleri alıp kullanmak değil de dört beş tane siteye bakıp ee daha çok bilgi sahibi olup daha güzel bilgilere ulaşmak” (K5).

Katılımcılar, dijital kaynakların amaçsız kullanımının doğru olmadığını, amaçsız bir şekilde kullanıldığında ise bir takım olumsuzluklar yaşadıklarını ve bunun farkında olduklarını ifade etmektedirler.

“Mesela benim yazı ödevim var onun renkli sayfalarına bakmak için telefonumdan bakmam gerekiyor. Telefonu açtığımda da sosyal medyaya giriyorum hep. Pişmanlık hissediyorum. Eee mesela dün de öyleydi yazı yazarken dün şey aa neydi yani oyuna dalmışım. Ödevimi falan yetiştiremeyeceğim korkusuyla hemen bir baktım tekrardan dersin başına geçtim” (K2).

“...mesela ödeve böyle daha az sürem kaldı, daha zorlandım. Yani daha fazla sürede yapmak yerine bir oyun oynayıp daha az sürem kaldı ve daha çok zorlandım, biraz zor oldu” (K5).

“...bazen şey olabilir. İnternet bağımlılığı, telefon bağımlılığı gibi sonuçları olabilir” (K3).

“...amaçsız kullandığımız zaman yani çok fazla telefona, tablete baktığımız zaman gözümüz kör oluyor. İşitme duyumumuz düşüyor falan” (K6).

Dijital Kaynaklara Sorgulayıcı/ Eleştirel Yaklaşma

İçeriğin Sorgulanması

Araştırmanın bulgularına göre katılımcılar, dijital kaynaklarda karşlarına çıkan bilgilerin yanlış veya yanıltıcı içeriğe sahip olabileceğini düşünmektedir. Bunun yanında, dijital kaynaklardan ulaştıkları bilginin yanlış olabileceğini bir ders için araştırma yaparken veya ödev yaparken deneyimlemiş, elde ettikleri bilgileri öğretmenleriyle paylaştıklarında dijital ortamlarda yanlış içeriklerin de yer alabildiğini fark etmişlerdir. Böyle bir durumda, dijital kaynaklarda karşılaştıkları bilgilerin doğru olup olmadığını ayırt edebilmek için farklı yöntemlere başvurmuşlardır. Dijital kaynaklardan edindikleri bilgilerin doğru veya yanlış olduğunu ayırt etmek için güvendikleri yetişkinlerden (ailesinden biri ya da öğretmen) ya da farklı kaynaklardan (başka bir internet sitesi ya da resmi web sayfası gibi) bilginin doğruluğuna yönelik onay alma yolunu tercih ettikleri bulgusuna ulaşılmıştır. Örneğin bazı katılımcılar, doğru bilgiyi ayırt edebilmek için çok sayıda kaynaktan yararlanmak gerektiği ifade etmişlerdir.

“...bazı bilgileri laf olsun diye yazıyorlar. Öyle bir şey de var. Sadece bizim sitemize daha çok girsinler falan diye yazıyorlar... Öğretmenimin söylediklerini zaten not alıp, not defterime yazıyorum ondan sonra araştırırken de kelimeleri, cümleleri kıyaslayarak doğru olduğunu anlıyorum” (K6).

“...yani kendi sitesini açtım mı o yerin hangisi doğru hangisi yanlış onu bulabilirim. Rastgele bir sayfası mesela kız kulesi kaç metredir? Yanlış rastgele bir sayfaya giriyorum bazen ondan sonra başka bir kendi resmi şeyini [sitesini] açıyorum. Hangisi doğru, hangisi yanlış onu falan şey yapıyorum...” (K2).

“Mesela internette araştırma yaparken bir bilgi gördüm ona hemen inanmam. İyiye araştırır, doğru olup olmadığını öğrenirim...” (K1).

Kullanılan Dilin Sorgulanması

Katılımcılar bir kişi veya grup hakkında ırkçılık gibi ayrıştıncı ve kışkırtıcı ifadeler ile hiç karşılaşmadıklarını, böyle bir durumla karşılaşsalar o kişilere yanlış yaptıklarını, empati yapmaları gerektiğini, söyleyerek uyarılarda bulunmaya çalışacaklarını ifade etmiştir. Bunun yanında katılımcılar, dijital ortamlarda kendilerine veya bir başkasına hakaret içeren, alay edilen, küçümsenen veya zorla kendilerinden bir şeyler yapması istenen bir durumla karşılaştıklarında farklı tepkiler verebileceklerini ifade etmiştir. Katılımcıların tümü bu davranışların yanlış olduğu ve yapılmaması gerektiği konusunda hemfikirdir. Bazı katılımcılar hakaret, aşağılama, küçümseme vb. gibi sözlü şiddet karşısında karşı tarafa sözlü uyarıda bulunmayı tercih ederken bazıları eyleme geçerek tepki verebileceklerini ifade etmiştir.

“...yanlış yaptığını söylerim. Öyle bir şey yapmamalı. Onları çok kırmış olur insanları. Onlar da bizim kardeşimiz” (K1).

“Eee takımdan mesela atıldı arkadaşım diyelim şey yapardım sizin renginiz siyah olsa, sizde atılsanız mutlu olur musunuz diye bir şeyler derdim” (K2).

“Kendimi kötü hissederim, genellikle sinirlenirim ama sınırlarımı kontrol ederim. Beni böyle aşağılamaları hiç hoşuma gitmezdi... Sonuçta cezalarını çekecekleri için bir şey yapmazdım. Polis ve Allah [onların cezalarını verecektir]... Yeşil Yol diye bir tane film biliyorum. Orada bir tane zenci adam vardı onu da sürekli böyle aşağılıyorlardı. O da genellikle bizim gibi yapıyordu, sınırlarını kontrol ediyordu ve bir şey demiyordu. İyi bir insandı çünkü o” (K4).

Bir katılımcı izlediği bir videodaki kişilerin aşağılama, küçümseme ve dışlama davranışlarını görmüş ve rahatsız olmuştur. Böyle bir durum kendi başına gelse o davranışta bulunan kişilerle irtibatını kesebileceğini belirtmiştir.

“Şey olmuştu bir kere bir videoda izlemiştim. Oyundaki oynayan kişinin kıyafeti falan yoktu. Daha düşük [ucuz] kıyafeti vardı daha yüksek [pahalı] kıyafeti olan kişiler oyuna girecekken işte ona senin kıyafetin kötü, senle giremeyiz, senle girersek maçı kaybederiz gibi bir şey olmuştu. E tabi mesela böyle senin kıyafetin kötü, seninle giremeyiz, sen bize maçı kaybettirirsin gibi sözler insanı üzüyor. Yani üzüldüm bu şekilde dışlandığım için. Tanımadığım kişiler değil de tanıdığım kişilerle oyunu oynardım” (K5).

Bazı katılımcılar da dijital ortamlarda şiddet durumuyla karşılaşmaları halinde sözlü tepkinin yanı sıra eyleme geçerek tepki verebileceklerini ifade etmişlerdir. Ancak katılımcıların şiddet algısı farklıdır. Bir katılımcı dijital oyun ortamında kendisine karşı yalnızca sert sözcükler kullanılmasını şiddet olarak algulamaktadır. Katılımcı böyle bir durumda o kişileri oyundan uzaklaştıracağını ifade etmiştir. Başka bir katılımcı kendisinden baskıcı bir dille bir şey istenmesi durumunda o ortamı terk edebileceğini ve ailesine haber verebileceğini belirtmiştir.

“Ya mesela YouTube videolarını izliyorum. Mesela onun başlığına eğlenceli videolar yazıyorlar ama onu eğlenceli yaparken küfürler falan saydırabiliyorlar. Hemen kapatıyorum. O videoyu siliyorum karşıma çıkmaması için. Kötü davranışlar yapıyorlar, ondan siliyorum... İlk önce onunla bir konuşmaya çalışırdım. Hala sözümü dinlemiyorsa YouTube’ da falansak altına yazardım yorumların, bu video silinmeli, bu videoda kötü içerikler var gibi” (K6).

“Şey aa neydi ben oyunu daha yeni yükledim arkadaşım ile bir maça girdik. Yendik ama ben daha yeni başladığım için oyunu tam çözememişim. Arkadaşım da niye duruyorsun, hareket etsene biraz falan dedi. Yine de kazandık o maçı. Bayağı bir sert olmadı. Bayağı bir sert olsalardı mesela o konuştuğumuz yerden oynuyorsak Discort’ tan diyelim, oradan iki günlük engel atardım” (K2).

“Mesela benden böyle şunu getir şunu yap, yapmazsan şöyle yaparım, böyle yaparım. Yani böyle tanıdıklarını öldürürüm gibi şey yapıyorlarmış ama ben tabi karşılaşmadım sadece haberlerde duymuştum. Ya mesela o oyunu silerdim oynamazdım. Farklı bir oyun oynardım. Tabi ilk önce hemen aileme bu konuyu anlatırım. Onlardan destek alırım. O şekilde” (K5).

Ortamın Sorgulanması

Katılımcıların tümü dijital ortamlarda fotoğraf, kimlik bilgisi, adres, telefon, kredi kartı bilgisi gibi kişisel bilgilerini paylaşmak konusunda olumsuz düşünmektedir. Kişisel bilgilerin dijital ortamlarda paylaşılması halinde dolandırıcılığa maruz kalacaklarının farkında oldukları görülmüştür. Bu bağlamda, kişisel bilgilerin güvenli ortamlar haricinde paylaşılması gerektiğini ifade etmektedirler.

“Dijital alanda, ben kişisel bilgilerimi asla söylemem, onları kimseyle de paylaşmam. Kişisel bilgilerimi herkes görür. Kötü niyetli insanlar olabilirler. Kötü niyetli insanlar görürler. Paylaşırsak kötü bir şey olabilir, o bilgileri kullanarak bize bir şey yapabilirler. Fotoğrafımızı kullanabilirler. Ders için kullanacaksak verebiliriz. Ama başka bir şey için olursa vermemeliyiz diye düşünüyorum” (K1).

“...mesela güvenli olmayan bir site yukarıda ‘Güvenli Değil’ yazan bir siteye de şey kendi e-postamla kaydolmam. Kendi e-postamı kullandığımda o e-postanın içine girebilirler, yaptığım özel işlerin içine girebilirler. Bazı e-postalar e-postamı oraya koyup mesela beni dolandırır. Mesela kart bilgisi istiyor” (K2).

Bununla birlikte, katılımcıların tamamı, dijital kaynakları eğitim amaçlı kullandıklarında, kişisel bilgilerini EBA, Okulistik, Morpa Kampüs vb. gibi eğitim siteleri ile paylaşabileceklerini belirtmiştir. Katılımcılara göre öğretmen ve ebeveyn gibi yetişkinler güvenilir kişilerdir. Bu bakımdan katılımcılar güvenilir ya da otorite olan kişilerin önerdiği dijital ortamların da güvenilir olduğunu düşünmektedir.

“Öğretmenimin mesela sınav için gönderdiği sitelere girer oradan kendi e-postamı kullanarak kaydolurum. Kimlik numaramı veriyorum Morpa için... Deoletten izin alıp her yerde olan okullar mesela güvenlidir. Mesela okuduğum okulun sitesine giriyorum. Oradan hesabıma giriş yapıyorum, sonra Morpa’ya giriyorum” (K2).

“Hemen gönderdikleri linklere tıklamıyorum. Önce annemle babama danışıyorum. Güvenli bir site olmayabilir, daha demin dediğim gibi de kimlik bilgilerimiz çalınabilir. O yüzden de bunun sonu kötü olabilir” (K4).

“...bilgilerimi isterse vermemek isterim. Annemden yardım falan isterim. Ablamı falan çağırırım. Annemden izin alırım, annem eğer izin verirse yaparım” (K3).

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Araştırmanın birinci problem cümlesine ait bulguları incelendiğinde katılımcıların kendilerini dijital araçları kullanma konusunda yeterli gördükleri tespit edilmiştir. Buna gerekçe olarak katılımcılar telefon, tablet ve bilgisayar gibi dijital araçları kullanabildiklerini, arama motorları yardımıyla araştırma yapabildiklerini, doğru bilgiye dijital kaynaklardan ulaşabildiklerini, dijital dünyanın dilini kullanabildiklerini, bir oyunu veya uygulamayı bilgisayarlarına yükleyebildiklerini söylemişlerdir. Kardeş’in (2020) araştırmasında da benzer şekilde öğretmen adayları dijital araçları kullanabildikleri, doğru bilgiye dijital araçlar sayesinde ulaşabildikleri; Onursoy’un (2018) araştırmasında da üniversite gençliğinin dijital araçları kullanabildikleri sıklıkla arama motorlarını kullandıkları ifade edilmiştir. Araştırmanın katılımcıları sıklıkla “Ben kendim biliyordum.”, “Tek başıma kendim kurcalayarak”, “Tek başıma araştırma yapabiliyim.” gibi ifadeler kullanarak dijital kaynakları kendi kendilerine rahatlıkla kullanabildiklerini ifade etmiş ve kendilerini yeterli bulduklarını belirtmişlerdir. Kabali vd. (2015) de araştırmalarına konu olan çocukların yaş grubu büyüdükçe başkasının yardımına ihtiyaç duymaksızın dijital kaynakları rahatlıkla kendi kendilerine kullanabildiklerini ortaya koymuştur. 2 yaşındaki çocukların % 60.9’unun dijital kaynakları kullanırken bazen yardıma ihtiyaç duydukları, % 28.2’sinin hiç yardıma ihtiyaç duymadıkları; 4 yaşındaki çocukların ise % 50’sinin bazen ihtiyaç duydukları, % 42.9’unun ise hiçbir zaman yardıma ihtiyaç duymadıkları tespit edilmiştir. Kirschner ve De-Bruyckere (2017) de araştırmalarında dijital yerlileri tanımlarken başkasının yardımına ve yönlendirmelerine ihtiyaç duymadan kendi kendine dijital kaynakları aktif, keşifsel ve problem çözme odaklı kullanabilen internet nesli olarak tanıtmaktadır. Araştırmanın dijital kaynakları kullanmada yeterlilik konusundaki bu bulguları alan yazında yer alan diğer araştırmalarla da benzerlik göstermektedir.

Araştırma bulgularına göre katılımcılar dijital kaynakları bir amaç doğrultusunda kullanmak gerektiğini ifade etmiştir. Amaçsız ve uzun sürelerce dijital kaynakların kullanılması halinde zamanı boşa harcama, sıkılma, internet bağımlılığı, göz, kulak ve beyinde meydana gelebilecek sağlık sorunları gibi bazı sorunlarla karşılaşabileceklerini bu nedenle bir amaç doğrultusunda ve kısa süreli kullanılması

gerektiğini belirtmişlerdir. Benzer şekilde Topçu (2018) da araştırmasında dijital araçların uzun süreler amaçsız bir şekilde kullanılması halinde uyku bozukluğu, depresyon, kaygı bozukluğu, internet bağımlılığı, görmede bozukluklar ve hatta körlük durumunun yaşanabileceğine değinmektedir.

Katılımcılar dijital kaynakları daha çok eğitim, oyun oynamak, eğlenmek, video/film izlemek ve iletişim kurmak amacıyla kullandıklarını ifade etmiştir. Benzer şekilde Dursun'un (2004) araştırmasında da üniversite öğrencileri dijital kaynakları en çok eğitim, ödev yapmak, eğlenmek ve oyun oynamak gibi durumlarda kullandıklarını belirtmişlerdir. Kabali vd. (2015) de 6 ay - 4 yaş arası çocukların ebeveynleri ile yürüttükleri araştırmada katılımcılar çocuklarının benzer şekilde dijital araçları en çok oyun oynamak, video izlemek, fotoğraf çekmek, uygulamalara erişmek ve iletişim kurmak gibi amaçlarla kullandıklarını belirtmiştir. Bu araştırmanın katılımcıları dijital kaynaklardan eğitim amacıyla yararlandığında doğru ve amaçlı bir kullanım gerçekleştirdiklerini düşünmektedir. Katılımcıların ifadelerinden dijital araçları eğitim alanında canlı derslere katılmak, ödev, araştırmalar yapmak ve bilgi elde etmek için bir kaynak olarak kullandıkları anlaşılmaktadır. Bayrak'ın (2013) araştırmasına katılan öğrenciler de dijital kaynakların amaçlı kullanmanın doğru olduğunu, doğru kullanımın fayda sağladığını belirtmiştir. Katılımcılar kendilerinin dijital kaynakları bu araştırmanın sonucuyla benzer şekilde en çok ödev ve araştırma yapmak gibi amaçlarla kullandıklarını ifade etmiştir.

Araştırmanın ikinci problem cümlesine ait bulguları incelendiğinde katılımcıların dijital kaynaklarda karşılaştıkları bilgilerin doğruluğunu ayırt etmeye yönelik farkındalığa sahip olduğu anlaşılmıştır. Katılımcılar karşısına çıkan her bilginin doğru olarak adlandırılmadan önce çok sayıda kaynaktan araştırılması gerektiğini, farklı bilgilerin karşılaştırılması gerektiğini veya güvenilir kişilerle görüşerek bilginin doğruluğunun teyit edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Katılımcıların çoğu dijital kaynaklardan edindikleri bilgilerin doğruluğunu kontrol etmek için ebeveynleri, öğretmenleri veya bir yakınları gibi güvendikleri yetişkinlerden bilginin doğruluğuna yönelik onay alma yolunu tercih ettiklerini belirtmiştir. Kardeş'in (2020) öğretmenlerle yürüttüğü araştırmasında da dijital okuryazarlığın eğitimdeki en değerli rolünün bireylere bilgiye ulaşmada farklı kaynaklardan yararlanma alışkanlığını kazandırmak olduğundan bahsedilmektedir. Bozkurt'un (2020) araştırmasına katılan 4. sınıf öğrencileri de bu araştırmada olduğu gibi en fazla bir bilginin doğru veya yanlış olduğunu ayırt etmek için daha çok araştırma yaptıklarını, ailelerine ve öğretmenlerine danıştıklarını ifade etmişlerdir. Bu bakımdan araştırmada yer alan katılımcıların ifadeleri ile Kardeş (2020) ve Bozkurt'un (2020) araştırma sonuçlarının birbirini destekler nitelikte olduğu söylenebilir.

Dijital ortamlar kötü niyetli kişilerin masum kişilere kolaylıkla ulaşarak, onlara yanıltıcı, kötü, zararlı içerik sunabileceği göz önünde bulundurulması gereken önemli alanlardır (Canbek ve Sağıroğlu, 2007). Katılımcıların dijital ortamlarda yanıltıcı ve zararlı içerik ile karşılaşabileceklerinin bilincinde oldukları söylenebilir. Katılımcılar böyle ortamlarla karşılaştıklarında yanlış içeriği düzeltmeye çalışma, zararlı içeriğe maruz kalmamak için dijital ortamı terk etme ve başka kullanıcılar için uyarılar yazma gibi çözümlerle dijital ortamlara bilinçli şekilde yaklaşmaktadır. Ancak katılımcıların zararlı içeriğin tam olarak neleri içerdiğini ayrıntılı bir şekilde bilmesi de gerekmektedir. Çünkü bir katılımcının da bahsettiği gibi zararlı içeriği yalnızca YouTube videoları içerisinde veya televizyonlarda sunulan reklamlar olarak algılamak bu konuda eksik bir düşüncedir. Zorlu'nun (2016) da bahsettiği gibi oldukça masum olarak görülen, çocukların yer aldığı reklam filmlerinde dahi şiddet gibi zararlı içerikler bulunabilmektedir. Reklamların dışında çocuklar için hazırlanmış olmasına rağmen çizgi filmlerde, dizi ve filmlerde hatta TV şovlarında veya eğlence programlarında bile çocuklar için zararlı içerikler sıradanlaştırılarak sunulmaktadır. Bu nedenle çocuklara sadece reklamların değil aynı zamanda izlemekte oldukları videolar, filmler, diziler vb. içeriklerin kendisinin de onlar için zararlı olabileceği,

kendilerinin sağlıklı gelişimleri için bu farkındalığı kazanmaları gerektiği ve ebeveynlerinin bunları kontrol ederek çocukların dijital kaynaklarda sunulan içeriklerin olumsuz etkilerinden korunabilecekleri anlatılmalıdır.

Araştırmanın üçüncü problem cümlesine ait bulguları incelendiğinde katılımcıların dijital ortamlarda kişisel bilgilerin paylaşılmaması gerektiğine inandıkları görülmektedir. Katılımcıların tamamı kişisel bilgilerin dijital ortamlarda paylaşılması halinde kişisel bilgilerin kötü niyetli insanların ellerine geçebileceğini bu sayede kişisel bilgilerinin onayları dışında kullanılabileceğini, dijital veya fiziksel olarak dolandırıcılığa maruz kalabileceklerini düşünmektedir. Alan yazında yer alan araştırmalar da katılımcıların ifadelerini destekler niteliktedir. Çelen, Çelik ve Seferoğlu (2011), çalışmalarında e-posta, sohbet veya oyun ortamı gibi dijital ortamlarda çocukların kendilerine ya da ailelerine ait adı soyadı, adres, telefon, kimlik ve kredi kartı bilgisi gibi kişisel bilgilerini paylaşabileceklerine ve dijital ortamların çocuklar için riskler barındırdığına değinmektedir. Katılımcıların kimlik bilgisi, adres, telefon vb. kişisel bilgileri dijital ortamlarda paylaşma konusunda temel düzeyde farkındalığa sahip olduğu söylenebilir. Ancak kişisel bilgilerin kötü niyetli insanlar tarafından hediye verme, ödül kazandırma, çekiliş yapma gibi çocukların ilgisini çekecek yollarla da elde edilebileceği unutulmamalıdır. Odabaşı, Çoklar ve Kabakçı (2007) da Çelen vd.'ne (2011) benzer şekilde dijital ortamlarda çocukların tehdit altında olduğundan ayrıca bu ortamlarda ödül verme gibi vaatlerle ikana edilerek çocukların kişisel ve ailesel bilgilerinin elde edilebileceğinden bahsetmektedir.

Katılımcıların tamamı dijital kaynakların eğitim amacıyla kullanılması halinde eğitim platformlarına kişisel bilgilerin verilebileceği konusunda hemfikirdir. Tüm katılımcılar içerisinde olduğumuz salgın sürecinin beraberinde getirdiği eğitimin devamlılığının dijital ortamlardan sağlanmak zorunda olması ve eğitim amacıyla dijital kaynaklar kullanılmazsa eğitim öğretim etkinliklerinden geri kalacakları gibi düşüncelerle dijital ortamlarda kişisel verilerini paylaşabileceklerini belirtmiştir. Katılımcılar eğitim amaçlı da olsa kişisel bilgilerin dijital ortamlarda paylaşılmasıyla karşılaşabilecekleri risklere değinmemiştir. Canpolat ve Yıldırım'ın (2021) araştırmasında da bir katılımcı hariç hiçbir katılımcı eğitim ortamlarında kişisel verilerin korunması konusuna değinmemiş ve bu durumu göz ardı etmiştir. Ancak dijital ortamlar eğitim amaçlı da kullanılsa TC kimlik numarası, isim, ses ve görüntü kaydı gibi kişisel bilgileri depolayıp işleyebilmektedir (Çalışkan, 2020). Bu durum da herhangi bir dijital platformda olduğu kadar eğitim platformları için de kişisel verilerin izinsiz ve kötüye kullanılması gibi riskleri barındırmaktadır.

Araştırmanın katılımcılarının dijital dolandırıcılık hakkında bilgi sahibi oldukları söylenebilir. Katılımcılar bazı internet alışverişleri yoluyla insanların dolandırılabilirliğinden haberler ve gazeteler aracılığıyla bilgi sahibi olmuşlardır. Katılımcılar dijital ortamlarda kişisel bilgilerini paylaşmaları halinde dijital veya fiziksel dolandırıcılığa uğrayabileceklerini ifade etmiştir. Çoğu, dijital ortamlarda böyle bir durumla karşılaştığında o ortamı terk edeceğini ve ailesine haber vereceğini belirtmiştir.

Katılımcılar güvenli dijital ortamları tercih etme noktasında farkındalığa sahiptir, dijital kaynakları kullanırken güvenli ortamların tercih edilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir ancak ortamların güvenilirliğini sorgulama, güvenli ortamları oluşturma noktasında yetersiz kaldıkları anlaşılmaktadır. Katılımcıların bir kısmı resmi internet sitelerini güvenilir bulurken, bir kısmı ise öğretmenlerinin önerdiği internet sitelerini güvenli bulmaktadır. Bununla birlikte bazı katılımcılar, tıpkı Bozkurt'un (2020) araştırmasındaki interneti kötü amaçlı kullanmadığı için bu konuda herhangi bir eğitime veya derse ihtiyaç duymadığını belirten katılımcılar gibi kendilerini dijital ortamlarda kötü veya tehlikeli sayılabilecek şeyler yapmadıkları için tehdit altında görmediklerini ifade etmiştir. Araştırmanın bu sonuçları şöyle yorumlanabilir: Dijital yerliler her ne kadar dijital kaynakları kullanırken güvenli

ortamları tercih etmeleri gerektiğini bilseler de bu ortamların güvenilir olup olmadığını kontrol etmek ve güvenli ortamların nasıl sağlanacağını bilmek noktasında yetersiz kalmaktadır. Bu bakımdan Bozkurt'un (2020) araştırmasında önerildiği gibi dijital kaynakların güvenli kullanımıyla alakalı çocukların yetiştirilmesi için hem ebeveynlere hem eğitimcilere büyük görevler düşmektedir. Ebeveynler ve eğitimciler öncelikle kendileri internetin güvenli kullanımıyla ilgili bilgi sahibi olmalı, Öztürk ve Şahin'in (2019, s. 300) çalışmasında bahsedilen "Pan Avrupa Oyun Bilgi Sistemi (PEGI) İçerik Tanımlayıcıları ve Eğlence Yazılımları Derecelendirme Kurulu (ESRB)" nun yaş derecelendirmeleri gibi uygulamaların varlığından haberdar olmalı bu sayede dijital ortamlarda yer alan içeriği kontrol edip sınırlandırabilmeli ve yetiştirdiği çocuklara rol model olabilmelidir.

Araştırmanın dördüncü problem cümlesine ait bulguları incelendiğinde katılımcılar kendilerinin olduğu dijital ortamlarda ırkçılık gibi bireyleri ayırıştırıcı ve kışkırtıcı durumlarla hiç karşılaşmadıklarını belirtmiştir. Bazı katılımcılar bireyleri aşağılayan, küçümseyen, dışlayan ifadelerle, hakaret, bağırma, sözlü şiddet gibi durumlarla kendilerinin veya bir yakınlarının karşılaştığını belirtmiştir. Bazı katılımcılar ise böyle durumlarla karşılaşmadıklarını ifade etmiştir. Ancak katılımcıların buldukları ortamda ırkçı söylemlerde bulunulması, aşağılayıcı, dışlayıcı ve küçümseyici ifadeler kullanılması, bağırma, hakaret veya sözlü şiddete maruz bırakılması halinde bu duruma tepki gösterecekleri, bu durumun rahatsız edici ve ayırıştırıcı olduğunu hatırlatacakları, ırkçı söylemlerde bulunanları duygudaşlığa davet edecekleri, gerekirse durumu yetkili kişilere anlatacakları gibi ifadelerinden ırkçılık, ayrımcılık, zorbalık ve şiddet içerikli söylemlere karşı farkındalığa sahip olduklarını söylemek mümkündür. Katılımcılar böyle söylemlere sıklıkla filmlerde, video içeriklerinde ve dijital etkileşimli oyunlarda rastladıklarını belirtmiştir. Zorlu (2016) da araştırmasında medya içeriklerinin gizli ve açık şekilde şiddet, zorbalık, ötekileştirme unsurları içerebileceğinden ve küçük çocukların bunlardan etkilenebileceğinden bahsetmektedir. Sarıkaya (2020) da çalışmasında dünyaca ünlü bir oyunun (GTA V), oyuncularını ırkçılık ve cinsiyetçilik gibi içeriklere maruz bıraktığından bahsetmektedir. Bu ve bu gibi oyunlarda sunulan ırkçı ve cinsiyetçi içeriklere karşı gençlerin ne kadar savunmasız olduğundan bahseden Sarıkaya, gençlerin ırkçılık, ayrımcılık, cinsiyetçilik gibi konuları tam anlamıyla bilmediğini ve farkındalığa sahip olmadığını ifade etmektedir. Bu bağlamda gençlerin farkındalıklarının artması için dijital okuryazarlık eğitimleri alması gerektiğine değinmektedir.

Dijital ortamlarda şiddet, zorbalık, dolandırıcılık, sağlığa zararlı her türlü madde kullanımını özendirme ve cinsellik gibi olumsuz örnek teşkil eden birçok içerik mevcuttur. Dijital ortamlarda çocuklar eğer herhangi bir filtreleme programı devreye alınmadan dijital kaynakları kullanıyorsa, kasıtlı olarak arama yapmasa, merak veya bilgi edinme amaçlı olmasa bile istemedikleri halde, umulmadık anlarda bu tür içeriklerle karşılaşabilmektedir. Küçük yaşlarda dijital oyun, film, video, sosyal medya, internet siteleri vb. gibi çeşitli yollardan şiddet içeriğine rastlayabilecekleri ortamlarda vakit geçiren ve bu içeriklerle karşı karşıya gelen çocukların yetişkinlik çağına geldiklerinde şiddete eğilimli bireyler olma ihtimalleri yüksektir (Yay, 2019). Bu bakımdan çocukların dijital ortamlarda kullanılan dili sorgulayabiliyor olmalarının, bu ortamlarda sunulan içerik ve kullanılan dile karşı da farkındalığa sahip olarak hareket etmelerinin oldukça önemli olduğunu söylemek mümkündür.

Kaynaklar

Acar, Ç. Y. (2015). *Anne ve babaların ilköğretim ortaokul ve lise öğrencisi çocukları ile kendilerinin dijital okuryazarlıklarına ilişkin görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Akar, H. (2019). Durum çalışması. A. Saban ve A. Ersoy (Ed.), *Eğitimde nitel araştırma desenleri içinde* (s. 139-176). Ankara: Anı.
- Aşıcı, M. (2009). Kişisel ve sosyal bir değer olarak okuryazarlık. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 7(17), 9-26.
- Aydemir, Z., Sakız, G. ve Doğan, M. C. (2019). İlkokul düzeyinde dijital okuryazarlık becerileri rubriğinin geliştirilmesi. *Millî Eğitim Dergisi*, 48(1), 617-638.
- Bayrak, A. (2013). Almanca öğretmenliği programı öğrencilerinin yabancı dil eğitiminde bilgisayar ve internetin kullanımına ilişkin görüşleri. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 3(1), 22-34.
- Bozkurt, M. (2020). İnternette bilinçli ve güvenli faydalanmaya yönelik ilkökul dördüncü sınıf öğrencilerinin görüşleri. *The Journal of Social Science*, 4(8), 511-523. <https://doi.org/10.30520/tjsosci.723318>
- Canbek, G. ve Sağıroğlu, Ş. (2007). Çocukların ve gençlerin bilgisayar ve internet güvenliği. *Politeknik Dergisi*, 10(1), 33-39. doi: 10.2339/2007.10.1.33-39.
- Canpolat, U. ve Yıldırım, Y. (2021). Ortaokul öğretmenlerinin COVID-19 salgın sürecinde uzaktan eğitim deneyimlerinin incelenmesi. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 74-109.
- Çalışkan, M. (2020, Nisan 9). KVKK uzaktan eğitim platformları hakkında 'kişisel veri' uyarısı yaptı. <https://www.haberturk.com/uzaktan-egitim-platformlari-hakkinda-veri-guvenligi-uyarisi-haberler-2640607-teknoloji-sayfasindan-erisilmistir>.
- Çelen, F. K., Çelik, A. ve Seferoğlu, S. S. (2011, Şubat). *Çocukların internet kullanımları ve onları bekleyen çevrim-içi riskler*. XIII. Akademik Bilişim Konferansı'nda sunulmuş bildiri, İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Demir, A. (2018). Endüstri 4.0'dan eğitim 4.0'a değişen eğitim-öğretim paradigmaları. *Turkish Studies*, 13(15), 147-171. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.13480>
- Direkçi, B., Akbulut, S. ve Şimşek, B. (2019). Türkçe dersi öğretim programı (2018) ve ortaokul Türkçe ders kitaplarının dijital okuryazarlık becerileri bağlamında incelenmesi. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 7(16), 797-813. <https://doi.org/10.33692/avrasyad.543868>
- Dursun, F. (2004, Temmuz). *Üniversite öğrencilerinin interneti kullanma amaçları*. XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı'nda sunulmuş bildiri, İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Ekiz, D. (2017). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (5. basım). Ankara: Anı.
- Eshet-Alkalai, Y. (2004). Digital literacy: A conceptual framework for survival in the digital era. *Journal of Multimedia and Hypermedia*, 13(1), 93-106.
- Hamutoğlu, N. B., Güngören, Ö. C., Uyanık, G. K. ve Erdoğan, D. G. (2017). Dijital okuryazarlık ölçeği: Türkçe'ye uyarılma çalışması. *Ege Eğitim Dergisi*, 18(1), 408-429. <https://doi.org/10.12984/egeefd.295306>
- Kabali, H. K., Irigoyen, M. M., Nunez-Davis, R., Budacki, J. G., Mohanty, S. H., Leister, K. P. ve Bonner, R. L. (2015). Exposure and use of mobile media devices by young children. *Pediatrics*, 136(6), 1044-1050. <https://doi.org/10.1542/peds.2015-2151>

- Karabacak, Z. İ. ve Sezgin A. A. (2019). Türkiye’de dijital dönüşüm ve dijital okuryazarlık. *Türk İdare Dergisi*, 91(488), 319-343.
- Kardeş, S. (2020). Erken çocukluk döneminde dijital okuryazarlık. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(2), 827-839. <https://doi.org/10.17679/inuefd.665327>
- Kaşıkcı, D., Çağiltay, K., Karakuş, T., Kurşun, E. ve Ogan, C. (2014). Türkiye ve Avrupa’daki çocukların internet alışkanlıkları ve güvenli internet kullanımı. *Eğitim ve Bilim*, 39(171), 230-243.
- Kozan, M. ve Bulut-Özek, M. (2019). BÖTE bölümü öğretmen adaylarının dijital okuryazarlık düzeyleri ve siber zorbalığa ilişkin duyarlılıklarının incelenmesi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29(1), 107-120. <https://doi.org/10.18069/firatsbed.538657>
- Kirschner, P. A. ve De-Bruyckere, P. (2017). The myths of the digital native and the multitasker. *Teaching and Teacher Education*, 67, 135-142. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2017.06.001>
- Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook* (2. basım). California: Sage.
- Ng, W. (2012). Can we teach digital natives digital literacy? *Computers & Education*, 59(3), 1065-1078. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2012.04.016>
- Oblinger, D. G. ve Oblinger, J. L. (2005). *Educating the net generation*. EDUCAUSE e-book.
- Ocak, G. ve Karakuş, G. (2018). Öğretmen adaylarının dijital okur-yazarlık öz-yeterliliği ölçek geliştirme çalışması. *Kastamonu Education Journal*, 26(5), 1427-1436. <https://doi.org/10.24106/kefdergi.1931>
- Odabaşı, H. F., Çoklar, A. N. ve Kabakçı, I. (2007, Temmuz). *Yeni dünya: İnternet - ailelerin yeni dünyadaki sorumlulukları nelerdir?* 8. Aybastı-Kabataş Kurultayı’nda sunulmuş bildiri, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Onursoy, S. (2018). Üniversite gençliğinin dijital okuryazarlık düzeyleri: Anadolu Üniversitesi öğrencileri üzerine bir araştırma. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 6(2), 989-1013. <https://doi.org/10.19145/e-gifder.422671>
- Önal, İ. (2010). Tarihsel değişim sürecinde yaşam boyu öğrenme ve okuryazarlık: Türkiye deneyimi. *Bilgi Dünyası*, 11(1), 101-121.
- Özerbaş, M. A. ve Kuralbayeva, A. (2018). Türkiye ve Kazakistan öğretmen adaylarının dijital okuryazarlık düzeylerinin değerlendirilmesi. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(1), 16-25. <https://doi.org/10.21666/muefd.314761>
- Öztürk, G. ve Şahin, F. (2019). Ebeveynlerin akıllı cihazlarda kullanılan içerik tanımlama standartları ile ilgili farkındalıklarının incelenmesi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39(1), 297-322. <https://doi.org/10.17152/gefad.410349>
- Pala, S. M. ve Başbüyük, A. (2020). 10-12 yaş grubu öğrencileri için dijital okuryazarlık ölçeği geliştirme çalışması. *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 14(33), 542-565. <https://doi.org/10.29329/mjer.2020.272.25>
- Patton, M. Q. (2015). *Qualitative research and evaluation methods* (4. basım). California: Sage.
- Prensky, M. (2001). Digital natives, digital immigrants. *On the Horizon*, 9(5), 1-6.
- Rodríguez-de-Dios, I., Igartua, J. J. ve González-Vázquez, A. (2016). Development and validation of a digital literacy scale for teenagers. *Proceedings of the Fourth International Conference on*

Technological Ecosystems for Enhancing Multiculturalism, 16, içinde (s. 1067-1073).
<https://doi.org/10.1145/3012430.3012648>

Sarıkaya, T. (2020). Irkçılık ve cinsiyetçilik ekseninde oyunların gençler tarafından alımlanması: Gta V örneği. *International Journal of Social and Humanities Sciences*, 4(3), 27-52.

Şeker, T. (2005). Bilgi teknolojilerindeki gelişmeler çerçevesinde bilgiye erişimin yeni boyutları. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13, 377-391.

Topçu, S. (2018). Çocuk ve sanal ortam. *Kocatepe Tıp Dergisi*, 19(1), 27-33.
<https://doi.org/10.18229/kocatepetip.411206>

Uyanık-Aktulun, Ö. ve Elmas, R. (2019). 21. Yüzyıl okul öncesi öğretmenleri için sosyal medya araçları: Muhtemel faydalar. *Temel Eğitim Dergisi*, 1(4), 6-20.

Uzun, Y. ve Çelik, G. (2020). Akademisyenlerin okuryazarlık algısındaki değişimler. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15(22), 1134-1156. <https://doi.org/10.26466/opus.646592>

Üstündağ, M. T., Güneş, E. ve Bahçivan, E. (2017). Dijital okuryazarlık ölçeğinin Türkçe'ye uyarlanması ve fen bilgisi öğretmen adaylarının dijital okuryazarlık durumları. *Journal of Education and Future*, 12, 19-29.

Yay, M. (2019). *Dijital ebeveynlik* (2. basım). İstanbul: Yeşilay.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (10. basım). Ankara: Seçkin.

Yin, R. K. (2018). *Case study research and applications* (6. basım). London: SAGE.

Zorlu, Y. (2016). Medyadaki şiddet ve etkileri. *Humanities Sciences*, 11(1), 13-32.
<http://dx.doi.org/10.12739/NWSA.2016.11.1.4C0200>

Yazarların Katkı Oranı Beyanı

Bu çalışmada ikinci yazar, yöntemin oluşturulmasında ve araştırmanın düzenlenmesinde katkı sunmuştur.

Destek ve Teşekkür Beyanı

Bu araştırmada herhangi bir kurum, kuruluş ya da kişiden destek alınmamıştır.

Çatışma Beyanı

Araştırma ile ilgili diğer kişi ve kurumlarla herhangi bir kişisel ve finansal çıkar çatışması yoktur.

Etik Bildirim

Bu çalışma Pamukkale Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'nun 06.10.2021 tarih ve 68282350/22021/G018 sayılı onayı doğrultusunda gerçekleştirilmiştir.